

деректері мен мәліметтеріне иланбай, негізсіз күмәнданып, оларға қарама-қарсы басқа бір жорамал, болжам ойлап табу – шындыққа обал, тарихи танымға қиянат». Мұндай дәлелді де орнықты тұжырымға қосымша не айтуға болады? Еріксіз ойға оралатыны өткенді зерттеушілер, осы біздер, өзіміздің қазақ тәрізді негізінен көшпелі және жартылай көшпелі өмір сүрген, бар болмысы, тұрмыс-тіршілігі дәстүрлі мал шаруашылығымен тығыз байланысты болған халықтың тарихын зерттеудегі деректік ерекшеліктерді ескере бермейміз. Мұндайда даланың ауызша тарих айту дәстүрінің жазба және материалдық деректермен қатар салыстырмалы талдаулар негізінде айналымда болуы тиістігін «байқамай» қалатын сәттеріміз де аз емес. Ең сорақысы қазақ тарихын еуропалықтарша, отырықшы елдердегідей, тек нақты жазба деректер негізінде (олар өзімізде жоқ немесе жеткіліксіз болса да), ауызша тарихты менсінбей, әдетте шетелдік саяхатшылар мен елшілер қалай баяндаса солай жазуға ұмтылып келеміз. Ал мұның өзі ешкімге ұқсамайтын қазақ тарихының келбетін қисық айнамен көрсету болып тұр. Міне, Жанғара өзінің тарихи көркем шығармашылығы арқылы біздерді, тарихшыларды осындай солшылдықтан сақтандырады. Оның көптеген тарихи тұлғалар тағдырларын баяндауда, мысалы, Байзақ датқа мен Батырбек датқаның, Кенесары хан мен Сыпатай бидің араларында орын алған кереғар қайшылықты қатынастарды баяндауда қазақ ауыз әдебиеті өкілдерінің – Мәделі қожаның, Нысанбай жыраудың, Сүйінбайдың, Майлықожаның, Жамбылдың және т.б. шығармаларын деректік дәлелдер ретінде қарастыруы ол жазған зерттеу жұмыстарын оқырманның жеңіл де, табиғи түсіністікпен қабылдауына жол ашады. Өз кезегінде бұл тарихшы ғалымдарды халықтық поэзияны тарихи құнды мәміметтер көзі ретінде қабылдауға дағдыландырады. Жалпы, айтылғандарды нақтылап, қорытындылар болсақ, көрнекті ғалым Жанғара Дәдебаевтың шығармашылығы бүгінде халықтық тарихтың терең тамырынан сусындап, Тараз-Әулиеата деп аталатын құнарлы туған топырақта өсіп-өніп, және ісі қазаққа жапырақ жайып, татымды жемісін беріп, кемелдене түсуде. Сондықтан да оның туған елге берері әліде алда.

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТТАНУЫНЫҢ ҚАЙРАТКЕРІ

Көрнекті ғалым Жанғара Дәдебаевтың тұғырлы тұлғасын тұтастырып тұрған Ғалым, Ұстаз, Қайраткер, Азамат сияқты ұстындар туралы таратып айтуға негіз бар, қисыны келіп тұр. Көрнекті ғалым бағалы сөз еститін кемел жасқа, ұрпағы оның еңбегімен мақтанатын мағыналы мөлшерге жетіп отыр. Жанғара Дәдебайұлының еліміздің ғылыми кеңістігіндегі орнын айқындап тұратын сипаттар мыналар: тұрақтылық, орнықтылық, байыптылық, дәйектілік, әмбебаптық, байсалдылық. Ғалым жарты ғасырға жуық табан аудармай ұлттық сөз өнерінің көкейкесті, зәру, ділгір мәселелерін жүйелі зерттеп келеді. Оның дәлелі – жиырмаға жуық монография, отыздан астам оқу құралдары, жарты мыңнан асатын мәнді, мазмұнды мақалалар. Бозбала кезінде босағасын аттаған университетінен бір елі ажыраған емес, күні бүгінге дейін барын салып қызмет етуде Қасиетті қара шаңырақ әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті де ұстаздығынан айныған емес, талантты түлегін студенттен академикке дейін өсіріп баптады. Ұшқан ұясы мен түлегінің арасындағы осы бір адам қызығатын тұрақты байланыс ұзаққа созылсын деген тілек бар. Ғылыми ұстанымындағы тұрақтылығын тізбелеп айтудың реті бар, көзі қарақты оқырманы ғалымның монографиялары мен оқу құралдарындағы сабақтастықты, ықпалдастықты, жалғастықты олардың атаулары мен тақырыптарынан өзі де байқар, бірақ қайталаушылық пен шиырлауды кезіктірмес. Ғалым зерттеулерінен онық өзіндік қолтаңбасын, анық ойлап, айқын жазатын байыпты мәнерін байқамау мүмкін еместей. Байсалды пікірлері санаға жұғымды, ұғымға сіңімді. Ол татымсыз таластардан, тәлейсіз талдаудан, дәрегейсіз даулардан биік тұруға тырысты. Ісі – тұрақты, ойы – орнықты, пікірі – байыпты, мақсаты – бекем, айтары – дәйекті осындай ғалымдар зиялы ортада эманда қайраткер тұлға ретінде қошеметтелген. Бұл үрдіс – зайырлы органың, руханиятқа мән берген мемлекеттің айқын белгісі екені өскелең ұрпақтың есінде жүргені абзал. Ж. Дәдебаевтың ғалым ретіндегі әмбебаптығын арнайы атап көрсеткен жөн. Әдебиет теориясы, әдебиет тарихы, әдеби сын, елтану, аймақтану, әдеби компаративистика, аударматану, фольклортану, мәтінтану, әдіснама, әдеби шығармашылық сияқты ғылыми салалары бойынша кешенді зерттеулері, қадау-қадау еңбектері ТМД елдерінде де, түркі тілдес ағайындар арасында да танымал зерттеулер қатарында. Ол – халқының рухани мұрасын, ұлттық коды сақталған асыл нұсқалары мен бедерлі белгілерін, қазақи бірегейліктің негіздерін талмай тауып, тұрақты талдап, ғылыми пайыммен парасатты жүйелеп, орнықты бағалап, орнымен насихаттап, қисынды жаңғыртып, кең қауымға талмай таратып, көпшілікке терең таныстырып алғаусыз қызмет етіп жүрген қайраткер тұлғалардың бірі. Анахарсис, Білге Бұдын Тәңірқұт, Ақиқар, Тоныкөк, Алаша хан, Асан қайғы, Жиренше шешен, Төле би, Қаздауысты Қазыбек биден тартып қазақтың жыраулары, шешендері, батырлары жайындағы сериялық мақалалары – бөлек басуға сұранып тұрған жәдігерлер. Ал Сократ хақим, Низами, Дулати, Науаи, Ғ. Тоқай, Ш.Айтматов және басқа да танымал өнер иелері туралы жазбалардың танымдық, ақпараттық әлеуеті өте жоғары. Абай институтының вебсайтында қазақтың көрнекті тұлғалары хақындағы жүздеген мақалалар мазмұнының салмағымен, пікірінің тығыздығымен, баяндаудағы лаконизмімен ерекшеленеді. Абай институтының сайтының құрылымы, ықшамдылығы, жұмыс істеу белсенділігі де оның идеялық дем берушісінің өресіне, ықыласына, құлшынысына, ниетіне сай. Жанғара Дәдебайұлының өзі бас болып шығарған Абай институтының Хабаршысы да ұлттық ақпарат кеңістігінен өз орнын алды, оқырмандары жаңа сандарын күтіп жүр. Қысқасы, Ж. Дәдебаев қайраткер ретінде өнер мен мәдениетіміздің, руханиятымыз бен әдебиетіміздің кәсіби деңгейде дамып, өрістеуіне мол үлес қосып жүр. Бекем пікірлі, бекзат бітімді, байыпты һәм байсалды, көсем және шешен ретінде мойындалған осы бір жанның шығармашылығы, сыншылығы, ұстаздығы, ағартушылығы хақында оң пікір қалыптасқан, бірақ жариялылығы жетіспейтіндей. Осындайда жапон халқының «Терең өзендер үнсіз ағады» деген нақылы еске түседі. Бірін-бірі қайталамайтын қалың кітаптар шоғыры, жарты мыңнан астам мақала, елтану мен аймақтанудың тауқыметтері туралы көптеген кітаптар, жазбалар мен сұхбаттар, пікір алысулар, дөңгелек үстел материалдары, радиоконференциялар, теледәрістер, деректі фильмдер де құнды ойға, қисынды пікірге, азаматтық ұстанымға толы. Демек, қайраткер тұлғаның терең ғылыми тағылымы мен үздік ұстаздық өнегесін, қайраткерлік қарымын таратып талдаудың қисыны мол, қажеттілігі даусыз.

Жарты ғасыр бойы қазақ әдебиеті мен тілінің, ұлттық ғылым мен білімнің, кәсіби ұйымы мен сүйікті ұжымының өркендеуі мен дамуына үзбей еңбек етіп жүрген ерен тұлға туралы баспасөзде байсалды пікір, орнықты байламдар айтылып жатыр, жас буынның да оң бағасын беретініне сенім мол.